

OBSERVAȚII PRIVIND DOUĂ CEASLOAVE FRAGMENTARE, CU VALOARE PATRIMONIALĂ DEOSEBITĂ PĂSTRATE LA ALBA IULIA

GABRIELA MIRCEA, DOINA DREGHICIU

OBSERVATIONS REGARDING TWO FRAGMENTARY CEASLOV'S OF EXQUISITE PATRIMONIAL VALUE, KEPT IN ALBA IULIA

ABSTRACT: Summary. The authors of the present study simply wish to publish detailed content and typographical observations made upon two fragmentary Ceaslov's, dating from the XVIIIth century, having 18 rows per page, kept in Alba Iulia, the first in the Museum's collection, the latter in the Orthodox Archbishopric's collection. They have yet to integrally identify of the first book (which is related, as well as the second one, to the old XVIIIth century Mitropolitan Typography

in Bucharest), the second book being included in a Bucharest edition, just recently certified as dating from 1760, edition that does not appear in BRV, but foreseen by Daniela Poenaru, since 1962. The emphasis was put on the detailed description of the books, as well as on revealing the printings graphical characteristics. The handwritten notes on the beginning of the printed pages were also edited.

REZUMAT: Autoarele studiului doresc să publice, pur și simplu, observațiile de conținut și tipografice detaliate făcute asupra a două *Ceasloave* fragmentare, de secol al XVIII-lea, cu 18 rânduri pe pagină, păstrate la Alba Iulia, primul în colecția muzeului, iar cel de-al doilea în colecția de la Arhiepiscopia Ortodoxă. Nu au reușit încă identificarea integrală a celui dintâi (care ne trimite, ca și al doilea de altfel, la produsele vechii tipografii mitropolitane de la București, din a doua jumătate a secolului al

XVIII-lea), cel de-al doilea putând fi inclus unei ediții de București, abia recent certificată ca fiind din 1760, ediție care nu figurează în BRV, dar care a fost preconizată de către Daniela Poenaru, în principal, din 1962. Accentul s-a pus pe descrierea amănunțită a exemplarelor, ca și pe punerea în circuit științific a caracteristicilor grafice ale celor două tipărituri. S-au editat de asemenea textele manuscrise, de la începutul părților tipărite ale celor două *Ceasloave*.

KEYWORDS: old Romanian bibliography, Ceaslov, book history, old Romanian books, XVIIIth century.

CUVINTE-CHEIE: bibliografie veche romanească, Ceaslov, istoria cărții, carte veche romanească, secolul al XVIII-lea.

Autoarele studiului de față și-au propus identificarea, foarte dificilă, a unor *Ceasloave* fragmentare, fără început și sfârșit (unul dintre cele preconizate în primă instanță, din colecția muzeului albaian, avându-și totuși partea terminală), care pot fi considerate cu certitudine valori patrimoniale, așa incomplete cum se prezintă, sau chiar cu aceasta mai mult, mai ales dacă unele din fragmentele noastre se vor dovedi a fi unicate, sau prime semnalări bibliografice (ceea ce se poate de asemenea preconiza, ca posibilitate teoretică), în sensul că astfel de tipărituri n-ar mai mai fost semnalate în bibliografia de specialitate, sau oricum nu au fost incluse în BRV, ca ediții cunoscute, chiar dacă au mai fost semnalate bibliografic anterior, situație realmente interesantă și chiar spectaculoasă, într-un anume fel.

Prin strădania noastră dorim să pledăm *pentru necesitatea evaluării științifice detaliate a oricărui fragment tipografic păstrat*, reminiscențe neglijate adeseori din colecțiile constituite (cu ocazia unor tentative de repertoriere sau catalogare a bunurilor cu valoare patrimonială), fie ele de stat, sau particulare, pentru că printre rămășițele respective de tipărituri se pot afla veritabile și necesare contribuții la *Bibliografia Românească Veche*, sau întregiri ale datelor referitoare la numărul exemplarelor păstrate, la particularitățile lor grafice sau la circulația unora dintre titlurile/ edițiile incluse deja în repertoriul național amintit.

Noi avem convingerea că ansamblul tipăriturilor vechi românești răspândite în diferite epoci asupra unui teritoriu amplu, care corespunde numai aproximativ și în mare cu granițele actuale ale țării, *a fost mult mai mare* decât se cunoaște la ora actuală, producția spirituală respectivă neputând fi reconstituită integral, probabil, niciodată, pentru că nu trebuie să uităm că unele ediții *au dispărut definitiv din patrimoniul nostru cultural actual*, nelăsând urme palpabile ale existenței lor din trecut, probabil doar, uneori, în surse documentare indirecte. Apoi, pe de altă parte identificarea unor tipărituri fragmentare este mai spectaculoasă, mai palpitantă, mai utilă uneori pentru cercetarea științifică, chiar dacă titlurile respective figurează în repertoriul bibliografic amintit, respectiv în BRV, pentru că prin intermediul lor se restituie identitatea și circulația unor exemplare, supuse fenomenului de distrucție avansată, putând fi considerate *exemplare pe cale de dispariție, surprinse în pragul dispariției lor*, ceea ce face ca întreaga lor cazuistică să fie dintre cele mai interesante. Dar cine și-a propus la noi să restituie, cu prioritate, tipăriturile fragmentare, fără identitate sigură, aflate în curs de distrucție, respectiv de dispariție, acțiune absolut necesară pentru că acest gen de fragmente emit înspre noi veritabile unde SOS, situația lor fiind realmente dramatică, îndeosebi în cazul celor rătăcite prin colecțiile parohiale, în care ele nu mai au un număr de inventar propriu-zis și ca atare asupra lor nu planează obligativitatea păstrării lor (riscul pierderii lor definitive fiind real), mai mult decât în cazul exemplarelor aparținătoare colecțiilor consacrate, cum este, de exemplu, cea a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, în cadrul căreia și atare exemplare au cotă, ceea ce impune păstrarea lor în continuare, chiar dacă nu au fost încă identificate? Nimeni, în mod sistematic, după știința noastră, deși sunt de admirat, pentru spațiul bihorean, strădaniile de veritabilă arheologie bibliografică, pe care le-a întreprins Florian Dudaș (care constituie un veritabil model demn de a fi urmat de cercetătorii, mai vechi sau mai tineri), pe marginea celor mai insignifiante (în aparență) fragmente de tipărituri vechi (spectaculoase îndeosebi fiind restituirile sale bibliografice întreprinse pe părți adeseori infime de tipărituri slabvone)¹.

Ne-am canalizat, ca atare, demersurile științifice asupra unor *Ceasloave* fragmentare neidentificate², îndeosebi din colecția Muzeului Național al Unirii, dar pentru că ne-au lipsit termenii de comparație, am fost silite să ne extindem sondajele și în afara colecțiilor proprii, respectiv înspre cea de la Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Alba Iuliei, pe parcursul studiului de față acordând atenție doar unui număr restrâns de astfel de piese, respectiv unui număr de doar două, un *Ceaslov* fragmentar, fără identitate certă, din colecția Muzeului Unirii din Alba Iulia și altul, tot fragmentar, din colecția Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia., cel din urmă identificat de către noi, mai exact decât se făcuse anterior, când nu i se putuse stabili, din motive absolut obiective, anul exact al emisiunii, pe baza unei comunicări științifice susținute de către Ioan Oros în 2007 și 2009.

1. Vezi în acest sens Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, I–II, Timișoara, 2007. Am avea desigur, colateral cu tematica studiului de față, de făcut un mic comentariu în legătură cu titlul lucrării lui Florian Dudaș, care într-o recenzie destul de recentă, i s-a imputat oarecum, în sensul că nu ar corespunde pe deplin materiei cărții, în care au fost incluse și tipărituri slavone, unele tipărite în afara granițelor României, care nu pot fi considerate „românești”. Totuși, este deosebit de semnificativ faptul că aceste tipărituri slavone au fost găsite în mediul românesc, au avut audiență și circulație, pe teritoriul românesc actual, doar printre români (niciodată printre maghiari, sași sau secui), constituind o marcă spirituală distinctivă a comunității românești, iar din acest punct de vedere, pe care probabil l-a adoptat și Florian Dudaș, ele sunt și „românești” (cu licența de rigoare), nemaivorbind de cele tipărite pe teritoriul României (despre coresienle, de exemplu), care nu pot fi considerate decât, în primul rând, „românești”, chiar dacă au fost redactate în slavonă. Ca atare, titlul respectiv poate fi acceptat, generic, cu unele licențe implicite (evidente pentru truditarii din domeniul cărții vechi), chiar așa cum l-a formulat autorul, micile incongruențe nefiind semnificative, în raport cu imensul travaliu, pe care lucrarea l-a presupus și cu semnificația majoră a prezenței tipăriturilor respective în mediul nostru cultural, cartea slavonă și cartea în limba română conlucrând împreună la plămădirea spiritualității noastre vechi reprezentative.
2. În cazul acestei lucrări ne vom opri asupra a două dintre exemplarele de *Ceasloave* incerte, din colecțiile menționate.

Au stat în atenția noastră *Ceasloavele* vechi românești, cu chirilice, disponibile, de format mic, respectiv în 8° mic, cu 17, 18 sau 19 rânduri pe pagină și pentru că au fost achiziționate recent două astfel de tipări-turi, la Muzeul Unirii, identificarea lor deplină nefiind încă atinsă, ne-am hotărât să insistăm asupra temei respective de cercetare, care se dovedește a fi deosebit de atrăgătoare, urmând desigur să o ducem la capăt în etape.

Prin studiul nostru inițial dorim de asemenea să pledăm, cu exemplificări, pentru necesitatea prelucrării și publicării nu numai a descrierilor textuale de exemplare, sau a repartizării cuprinsului ideatic al cărții pe pagini, ci și a caracteristicilor grafice ale vechilor tipări-turi, cu cât mai multe detalii, pentru că mai demult, în activitatea noastră, ne-a fost dat să constatăm, că ediții de vechi tipări-turi au apărut simultan, respectiv în același an (sau în ani sensibil diferiți), la aceleași formate, cu aceleași numere de rânduri pe pagină, cu aceeași paginație, având zățul identic, adică aceleași cuvinte pe rânduri, inclusiv aceleași litere ca inițiale ornate pe aceleași pagini, dar inițialele, literele tipografice, frontispiciile, vignetele lor difereau, mai mult sau mai puțin, astfel încât exemplarele respective făceau parte din ediții diferite, apărute uneori chiar în centre tipografice diferite, ceea ce desigur a putut crea multe confuzii în momentul în care cercetătorul găsea pe teren, sau chiar într-o colecție constituită, o tipări-tură fragmentară (cu lipsuri nu prea mari, dar esențiale, la început și sfârșit), pe care se străduia să o identifice după indicațiile și descripțiile BRV-ului (mult prea sumare, adeseori, în concepția noastră).

Apoi mai există situația când edițiile succesive ale unei anumite tipări-turi bisericești, în cazul cărora s-a standardizat nu numai conținutul, ci și formatul, numărul de pagini, dispunerea textului pe fiecare pagină, inclusiv utilizarea anumitor inițiale ornate și a altor ornamente, în anumite locuri, nu au fost distinse unele de altele, confundându-se uneori în identificările operate asupra tipări-turilor vechi mai mult sau mai puțin fragmentare (incluzând aici și exemplarele, cărora le lipsesc doar foile de titlu și părți de la sfârșit, care adeseori sunt greu de identificat, cu reală exigență).

Din oricare din impasurile anterioare se poate ieși, după credința noastră, doar prin publicarea mai multor detalii tipografice și grafice) și noi am prelucrat, de exemplu inițialele ornate³ ale amândurora fragmente tipografice investigate, cu ordonarea lor pe paginile din anexa studiului.

Pentru subiectul nostru este interesantă (deoarece ea constituie și un model de lucru) lucrarea referitoare la *Ceasloavele* de secol al XVIII-lea, fără ilustrație, cu 17 rânduri pe pagină, pe care a realizat-o în 1980, Doina Hanga, comparând un *Ceaslov* de Râmnic din 1774 (exemplarul unic de la Biblioteca Mitropoliei din Sibiu, cu cota BMSI 125) cu unul tot de Râmnic, dar probabil din 1767, de la Biblioteca Academiei din Cluj (BRV 385/A)⁴.

Referitor la primul exemplar descris în cuprinsul lucrării de față, identificat inițial, dar eronat totuși, cum va reieși din considerațiile noastre, ca [*Ceaslov*], [*București*], [1778], putem semnala câteva incursiuni bibliografice, care îi vor releva, în final, specificitatea.

Astfel, în BRV, IV, 167, p. 93 se acceptă o ediție a *Ceaslovului* bucureștean, din anul 1780, comunicată de către Ion Bârlea. Conform informației respective, la Sighetul Marmăției, existau numai 2 foi, foaia de titlu și foaia 299, din ediția respectivă, fiind fotografiate de către descoperitor doar pagina de titlu și pagina 299 verso, care prezintă gravura în plină pagină *Iisus luminătorul*, semnată *De Dimitrie Petroviciu Tip. [...]*. Titlul ediției respective era următorul: *Ceasoslov/ Ce are în seni slujba de zi/ și de Noapte, după rân/ duiala sfi[n]tei Besearici./ Acum într-acest chip Tyări[t]/ întru întâia domnie a prea/ Luminatului Domn Io/ Alexandru Ioan Ipsila[t] Vo[e]v[o]d./ Cu blagoslovenia și cheltuia/ a prea sfințitului Mitro/ polit al Ougrovlahiei kyr/ rigorie în Tyogra/ fia sfintei Mit/ ropolii în București: La anu 1780./ De Stanciul Typ. Buc./*. Dar înaintea acestei ediții a existat cea din 1778 și observăm cât de rapid s-au succedat edițiile bucureștene ale unui astfel de titlu, semnalată în BRV, II, 414, p. 226, tot în în 8° mic, având un număr de foi nenumerate la început + 310

3. În textul descriptiv am semnalat, integral, prezența lor pe pagini, iar ca imagini ilustrative, am selectat unele elemente distinctive ale edițiilor respective, în *Anexele* grafice ale lucrării de față, care se constituie, la rândul lor în veritabile instrumente de lucru.

4. Doina Hanga, *Unele precizări privind două ceasloave râmnicene din secolul al XVIII-lea*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Valorificare – cercetare*, I, Râmnicu Vâlcea, 1980, p. 114–118.

foi numerotate, cu **17 rânduri pe pagină** (exemplarul nostru are **18 rânduri pe pagină!**). Pe verso-ul foi de titlu apare o gravură, reprezentându-l pe *Christos stăpânitorul lumii*, semnată de „Dimitrie Popovici... typ. 1778”, repetată și pe foaia 299 v., sub cea dintâi versuri. Exemplarul se află la biblioteca V. A. Urechia duin Galați. Alte *Ceasloave* de București specificate în BRV, de care putem face apropieri sunt următoarele: un *Ceaslov* din 1747, care se știe că s-a tipărit în 620 de exemplare, dar din care BRV-ul nu cunoaște exemplare propriu-zise (BRV, II, 253, p. 98); în 1749 apărea un *Ceaslov* slavon, în 500 exemplare (BRV, II, 267, p. 109), care însă ne interesează doar colateral; un *Orologiu mic* s-a tipărit în 1759 în 750 exemplare (să fi avut un conținut de 11 coli tipografice?) (BRV, II, 311, p. 144) – era în limba română; în 1767 apărea un *Ceaslov* la București, în 4° de 2 foi + 512 pagini + 10 foi nenumerate la sfârșit, la Mitropolie, de Iordache Stoicovici; tot în 4° mic de 2 foi + 544 pagini, tipar negru și roșu, cu 26 rânduri pe pagină era *Ceaslovul* apărut la București în 1777, la Mitropolie *De Dimitrie Petrovici București[anul] Typ.*; cel din 1785 este în 4°, de 4 foi + 592 pagini, cu negru și roșu, de *Stanciul Tomovici tipograful* (BRV, II, 487, p. 304–305). Este interesant din punctul nostru de vedere un *Ceaslov* de București din 1783, în 16° (BRV, IV, 178, p. 96), de 2 foi nenumerate și 420 foi numerotate, care în exemplarul de la Biblioteca Academiei nu are fosaie de titlu, cota 459 A și care ar putea, eventual, deși formatele diferă (!), corespunde exemplarului nostru. El ne interesează, evident, dacă a fost tipărit cu negru și are 18 rânduri pe pagină, ceea ce pare puțin probabil. O ediție în 8° mic a fost cea de Râmnic din 1779, de *Dimitrie Mihailovici tipograf*, nedescrisă în BRV însă, pentru că nu se cunosc exemplare ca atare (BRV, II, 417, p. 229). *Ceaslovul* de Râmnic din 1784 bunăoară, tot în 8° mic de 8 + 519 foi numerotate, cu negru și roșu, are însă 21 de rânduri pe pagină, fiind și el *De Dimitrie Mihailo Popovici* (BRV, II, 471, p. 287). Pentru identificarea celui de-al doilea exemplar fragmentar supus studiului ne ghidăm bibliografic, după conținutul unei importante comunicări științifice făcută publică de către Ioan Oros, în cadrul sesiunii de bibliofilie de la Târgoviște, din 2007, reluată anul trecut în cadrul unui work-shop organizat de doamnele Eva Mârza și Ana Maria Negoii, în 2009, la Alba Iulia, autoarele lucrării de față beneficiind de manuscrisul comunicării respective, de la prim sa prezentare publică.

Iată descrierea celor 2 *Ceasloave* fragmentare avute în vedere, ambele cu 18 rânduri pe pagină:

- I. *Ceaslov* neidentificat achiziționat de la anticariat în 2005 și intrat în colecția muzeului din Alba Iulia, improbabil *Ceaslov*, [București], [1778]⁵

Deținător: Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Cota: CVR 631

Repere bibliografice: Exemplarul poate fi considerat inedit, până la ora actuală.

Format: în 8° mic.

Dimensiuni: copertă: 10, 2 x 15, 5 cm; corpul cărții: 9, 5 x 14, 5 cm.

Dimensiuni zaț: 7, 3 x 10, 3 cm⁶

5. Identificarea ediției din care fragmentul provine este în mod evident dificilă (prima identificare făcută, conform căreia ar corespunde ediției de București din 1778, fiind în mod clar incorectă), cu instrumentele actuale de lucru, disponibile.
6. Dimensiuni asemănătoare ale zațului au fost semnalate de către Viorica Secăreanu, în legătură cu un exemplar al unei ediții a *Ceasoslovului* de București din 1709, respectiv 10, 3 x 7, 5 cm, la un format în 8°, caietele tipăriturii respective fiind numerotate cu chirilice, pe primele patru foi ale caietului, autoarea respectivă numărând 20 de caiete, dintre care 19 de câte 8 foi, iar ultimul din 2 foi numai, însă exemplarul respectiv, care pare a semăna cu al nostru, fiind și acesta imprimat tot numai cu negru, diferă de cel din urmă prin aceea că textul său a fost redactat în slavo-română și numărul de rânduri pe pagină, ale celui din 1709, este de 17, câtă vreme exemplarul de la Alba Iulia are 18 rânduri pe pagină. Vezi pentru comparație Viorica Secăreanu, *O carte românească veche necunoscută, Ceasoslov, București, 1709, în Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare – Valorificare*, I, Râmnicu-Vâlcea, 1980, p. 111–113. Titlul complet este: *Ceasoslov ce are în sine slujba de zi și de noapte, după rânduiala sfintei bisearici. Acum într-acesta chip tipărit în zilele pre luminatului domn, Io Constandin Basarab Voevod cu blagoslovenia prea sfințitului Kir Antim Ivireanul. În sfînta mitropolie în București, L anul 7217 (1709). De Gheorghie Radovici.* Exemplarul are 2 gravuri, una pe verso-ul foi de titlu și a doua pe foaia 120 verso, fiind evident faptul că exemplarul nostru nu a avut în apropierea foi 120 verso nici o gravură.

Număr de pagini: 17 foi manuscrise + foile 19–160 numerotate tipografic, dar cu lipsuri, textul nesfârșindu-se pe fila 160 v. Exemplar incomplet, avem păstrate doar foile 19–160.

Conținutul tipografic, pe caiete, al exemplarului: pe prima foaie numerotată păstrată, 19, apare jos, numărul caietului cu slova cifră 3, mare și mic, numărul foi a treia a caietului respectiv, pentru ca pe foaia numerotată jos să apară slovele cifre 3 și respectiv 4, mai mic – din caietul al 3-lea păstrându-se doar ultimele 6 foi; caietul al 4-lea este complet, cu aceeași numerotare cu slove cifre mari și mici, cele din urmă de la 1–4, pe primele 4 foi ale caietului; din caietul al 5-lea lipsește prima foaie, numerotată 33, iar foaia a doua a caietului, care ar fi trebuit să aibă numerotația 5 și 3 are de fapt numerotație greșită 4 și 3; caietul 6 are toate foile, dar foaia a treia nu are pur și simplu numerotație, în sensul că slovele cifră 6 și 3 nu au mai fost imprimate; caietul 7 este complet; caietul 8 nu are numeroată suplimentar decât foaia a doua, unde apar slovele cifră 8 și 2, a treia și a patra nemai având slove cifră și îi lipsește ultima foaie, care pare a se fi pierdut, respectiv foaia numerotată 64; caietul 9 este complet, cu numerotațiile foilor 1–4 de la început; caietul 10 de asemenea; caietul 11, de asemenea; caietul 12 are foaia primă corespunzătoare foi numerotate 89, dae s-a desprins și a fost recuperată de la sfârșit (de notat că foaia anterioară a fost numerotată greșit 78, în loc de 88), precum și ultima foaie numerotată 97, pentru ca întrreg caietul 13 să lipsească și el, respectiv paginile 97–105; caietul al 14-lea este complet, cu numerotațiile subsidiare corespondente; caietul 15 nu are prima foaie, corespondentă foi numerotate a volumului, 114 și a caietului 15 cu 1; caietul al 16-lea este complet; caietul 17 prezintă niște complicații, el are prima foaie corespondentă foi volumului 130, pe foaia a 2-a nu apare nici o numerotare tipografică, deși textul are continuitate, ca de altfel și foaia a 3-a a caietului, corespunzătoare foi numerotate 132 a volumului, pentru ca foaia a 4-a să aibă numerotația așteptată, 17 cu 4, astfel încât caietul respectiv este întreg, cu p numerotare a foilor volumului coorentă; lipsește caietul 18, sau pe mai păstrază o singură foaie disparată, numerotată, în cadrul volumului 145, iar din caietul 19 nu se păstrează decât foaia a doua, cu numerotația 19 cu 2, a treia) corespunzătoare foi 152), fără numerotație subiacentă și a patra (corespunzătoare foi 153), lipsește foaia a 5-a a caietului, cu numerotația 154, există foaia a 6-a (cu numerotația probabilă 155), nu și a 7-a (156) – dar în mod ciudat 156 este continuă cu 159!, ceea ce relevă faptul că fac parte din același caiet, dar acesta nu pari a fi caietul 20! – s-a strecurat cu siguranță o grașală e numerotare a paginilor de care nu ne dăm seama în faza actuală. Se poate considera și în cazul exemplarului nostru că el nu a avut decât în jur de 20 de caiete, ca și cele ale ediției din 1709!

Tipar: negru

Rânduri pe pagină: 18.

Foi lipsă: lipsește foaia 33; lipsește foaia 64; lipsește foaia 114; lipsesc foile 138–144

Greșeli de numerotare a paginilor: nu s-a numerotat tipografic foaia 42, dar numărătoarea continuă ca și cum foaia respectivă ar fi fost și ea numărată; foaia 55 nu a fost nici ea numerotată tipografic dar apoi se trece firesc la 56, foaia 67 este numerotată greșit 71, dar textul are continuitate și numărătoarea continuă firesc cu 68, în loc de 69 apare din nou 71, deși textul are continuitate și se continuă firesc numerotarea cu 70; de notat este și faptul că s-a operat manual corectarea numărului paginilor 67 și 69, probabil chiar din tipografie, de către unul dintre angajați, ceea ce denotă profesionalismul realizatorilor ediției respective, care și-au revizuit totuși ediția (?); în loc de 88, s-a tipărit 78; în loc de 91 s-a imprimat ПЕ, corectându-se ulterior, manual, greșeala respectivă; în loc de 94 s-a imprimat 95 și s-a corectat din nou manual, iar în loc de 95 s-a tipărit 96, operându-se din nou corectura manuală a greșelii respective, textul având continuitate pe parcursul foilor respective; de la foaia 120 se sare la foaia 122, omițându-se 121, textul având continuitate, apoi se repetă 122, din nou textul având continuitate; foaia 147 nu a fost numerotată tipografic, dar s-a ținut cont de ea în numărătoare; de la 153 se sare la 155, omițându-se în mod real numărul 154, textul continuând firesc pe parcursul respectiv.

Cuprinsul părții păstrate: pe foile 19 r – 41 r: *Rânduiala Outrenii*; pe foile 41 v – 47 r: *Ceas Tretii*; pe foile 47 v – 54 v: *Șăstii sau Șestii Ceas*; pe foile 55 r – 62 r: *Deviatt Ceas*; pe foile 62 v – 71 v: *Rânduiala Obedniții*; pe foile 72 r – 96 v: *Pavecernița cea Mare*; lipsesc foi până la 106 r; pe foile 106 r – 112 r: *Pavecernița cea Mică*; pe foile 112 v – 134 v: *Polonoștnița din toate zilele*; pe foaia 135 r începe *Polonoștnița Sâmbetii*, care

continuă până pe foaia 146 v; pe foaia 147 r începe *Polonoșnița Duminecii*, până pe 148 r; pe foaia 148 v începe *Synaxar a celor 12 luni* și continuă până la sfârșitul foilor păstrate, respectiv pe foaia 169 v începe *Luna lui Ianurie*.

Prezentarea grafică generală: deosebită; litere în general tipografice netocite, inițiale ornate artistic concepute și bine imprimate, cerneală tipografică de un negru încă intens, de bună calitate și ea; concepția tipografică este armonioasă, ceea ce atestă execuția unui tipografic înzestrat, bun meșteșugar și priceput artist.

Ornamente tipografice:

Inițiale ornate: pe foaia 19 v, un **D**, motive albe pe fond negru, de mici dimensiuni, 1,1 x 1,2 cm; pe foaia 21 r, **D**, alungit, motive albe pe fond negru, 1,3 x 2,4 cm; pe foaia 22 v, **B**, motive albe pe fond negru, 1,8 x 1,8 cm; pe foaia 24 v, **D**, motive albe pe fond negru, 1,7 x 2,1 cm; pe foaia 26 r **În**, motive negre pe fond alb, cu imprimare foarte ștearsă, semn că negativul era destul de uzat, 1,7 x 2,2; pe foaia 26 v **M**, motive albe pe fond negru, rău imprimată, semn că și acest negativ era uzat, 1,5 x 2,1 cm; pe foaia 28 v, **L**, motive albe pe fond negru, 1,9 x 2,4 cm; pe foaia 29 v un **K** majuscul, negru, fără nici un alt ornament; pe foaia 30 v **L**, în chenar de flori tipografice; pe foaia 53 r **D**, motive albe pe fond negru, ca și inițiala de pe foaia 21 r; pe foaia 36 v, **M**, motive albe pe fond negru, ca inițiala de pe foaia 26 v; pe foaia 39 r, **Ce**, motive albe pe fond negru, 1,7 x 2,3 cm; pe foaia 41 v, **A**, motive albe pe fond cu discrete hașuri orizontale, imprimată nu foarte clar, negativul prezentând o uzură medie, 1,4 x 1,9 cm; pe foaia 43 r o frumoasă inițială **K**, motive albe pe fond negru, 1,5 x 2,3 cm; pe foaia 47 v, un **D**, motiv alb pe fond cu hașururi orizontale, cu un grad mediu de uzură a negativului; pe foaia 48 r, un **A**, motive albe, delicate, pe fond negru, cu grad de uzură de aproximativ 75%, de 1,6 x 2,4 cm; pe foaia 50 r un **Ce**, motive albe pe fond negru, asemănător cu cel de pe foaia 39 r, de 1,6 x 2,3 cm, bine imprimat și destul de clar, chiar și în detalii; pe foaia 53 v, un **D**, motive negre pe fond alb și cartuș dintr-o singură linie neagră, imprimat destul de bine, de 1,2 x 1,8 cm; pe foaia 55 nenumotată r, un **K**, asemănător cu cel de pe foaia 43 r, de 1,5 x 2,3 cm, foarte bine imprimat, încât discretele sale motive ornamentale sunt aproape integral perceptibile; pe foaia 56 r, un **B**, asemănător cu cel de pe foaia 22 v, dar imprimat cu cerneală mai intensă la culoare, 1,7 x 1,8 cm; pe foaia 57 r un **P**, delicate motive negre, pe fond alb, de 1,2 x 1,8 cm, imprimată destul de bine; pe foaia 60 v un **S**, motiv liniar negru pe fond alb, cu un desen original, de 1,8 x 1,8 cm; pe foaia 62 v, un **L**, motive albe pe fond negru, deficitar imprimată în colțul din stânga jos, de 2,2 x 3,5 cm; pe foaia 65 v un **K** asemănător cu cel de pe foile 43 r și 55 r; pe foaia 67 v, un **P**, asemănător cu cel de pe foaia 57 r, dar mai rău imprimat, de 1,3 x 1,8 cm; pe foaia 58 r un **B**, motive albe pe fond negru, de 1,8 x 1,8 cm, asemănător cu cel de pe pagina 56 r; pe foaia 70 r, un **În**, motive negre pe fond alb, asemănător formal cu cel de pe foaia 26 v, dar ușor diferit sub aspectul dimensiunilor, de 1,4 x 2,4 cm; pe foaia 72 r un **D**, asemănător celui de pe foaia 53 v, de 1,1 x 1,8 cm; pe foaia 72 v, un **K**, motive albe pe fond negru, bine imprimat, de 1,2 x 1,8 cm, diferit de cele specificate anterior; pe foaia 73 v un **D**, asemănător cu cel de pe foaia 72 r; pe foaia 74 v, un **P**, asemănător cu cel de pe foaia 67 v, de 1,3 x 1,8 cm; pe foaia 75 r un **K**, asemănător cu cel de pe foaia 65 v, de 1,6 x 2,3 cm; pe foaia 76 v, un **S**, asemănător cu cel de pe foaia 60 v, de 1,4 x 1,7 cm; pe foaia 79 r un **Ce**, asemănător cu cel de pe foaia 50 r, de 1,7 x 2,4 cm; pe foaia 87 r un **D**, motive albe pe fond negru, de 1,1 x 2,3 cm, diferit față de cele amintite anterior; pe foaia 88 r un **D**, motive albe pe fond negru, de 1,2 x 2 cm, diferit de celelalte anterioare; pe foaia 90 r, un **D**, asemănător cu cel de pe foaia 73 v, de 1,1 x 1,8 cm; pe foaia 93 r un **S**, asemănător cu cel de pe foaia 76 v; pe foaia 96 v un **Ce**, asemănător cu cele anterioare; pe foaia 107 v, un **N**, în chenar floral, de 2,3 x 2,8 cm; pe foais 109 v, un **Ș**, motive albe pe fond negru, de 1,4 x 2,5 cm; pe foaia 118 v, un **M**, motive albe pe fond negru, nemaîntâlnit anterior, de 1,9 x 2,2 cm; pe foaia 120 r, un **A**, asemănător cu cel de pe foaia 41 v, de 1,4 x 1,9 cm; pe foaia 123 r un **K** asemănător cu cel de pe foaia 75 r; pe foaia 127 v un **D**, asemănător cu cel de pe foaia 90 r; pe foaia 128 r un **S**, asemănător cu cele anterioare, dar mult mai bine imprimat, de 1,3 x 1,8 cm; pe foaia 128 v un **R**, frumos, motive albe pe fond negru, de 1,6 x 2,3 cm; pe foaia 130 v un **P**, asemănător cu cel de pe foaia 74 v; pe foaia 135 r un **T**, în chenar floral-vegetal, de 2,3 x 2,7 cm; pe foaia 137 v un **S**, frumos, motive albe pe fond negru, dar tocit negativul și destul de neclar imprimat, de 1,7 x 2,3 cm, diferit de celelalte **S**-uri specificate anterior; pe foaia 145, un **D**, asemănător cu cel de pe foaia 127 v.

Vignete: pe foaia 47 r, motiv din „sfoară” împletită; pe foaia 54 v, aceeași vigneta specificată deja anterior, de 4 x 3,5 cm; pe foaia 62 v, aceeași vigneta, amintită deja; pe foaia 112 r, aceeași vigneta specificată anterior; pe foaia 134 v o vigneta romboidală, cu motive vegetal – florale negre pe alb, cu diametrele de 5,5 x 5,7 cm; pe foaia 146 v o vigneta din împletitură de sfoară, nemaiîntâlnită anterior, de 4,3 x 2,3 cm; pe foaia 148 r, vigneta romboidală specificată și pe foaia 134 v.

Frontispicii: în partea păstrată a tipăriturii ele sunt numai din flori tripografice.

Hârtia-suport: hârtie manuală din reziduuri textile, cu vergeturi, linii de apă și urme de filigran, relativ subțire, catifelată la pipăire, cu un sunet înmuiat, din pricina uzurii fizice, dar și a unei încheieri inițiale ușor insuficientă; hârtia-suport a colilor manuscrise este mai grosieră și de o calitate evident inferioară celei pe care s-a realizat imprimare, ea, cea dintâi, prezentând un filigran din care se poate întregi anul 18 (?) 13, ceea ce și așează temporal momentul relegării târzii a volumașului, tot în vechile coperti, a volumului, când de fapt i s-au și atașat foile de la început, pe care s-a încercat completarea de text redată în anexa studiului de față; hârtia-suport a tipăriturii prezintă însemnele unor mori de hârtie europene, se poate crede, ea fiind de evidentă calitate superioară; mărcile și contramărcile filigranelor se prezintă trunchiate și de aceea este dificilă corelarea fragmentelor păstrate; se poate totuși releva faptul că poate fi identificat fragmentar un filigran cu motive florale abundente, un altul care are deasupra o coroană, iar în scut cel puțin un grupaj în formă de cruce a trei stele cu câte șase colțuri, un altul care pare a consta dintr-un motiv floral superior, sub care se prefigurează inițiala P, iar dedesubtul său, două inițiale G în oglindă; un alt însemn în filigran reprezintă un leu, cu laba stângă, din față sprijinită elegant de inițiala F, sau un altul, cu un grupaj de trei „ciuperci” așa numite etc.

Legătura: deteriorată, nu se mai păstrează decât coperta anterioară și o mică parte a pielii care îmbrăca cotorul; scoarța este dintr-o tăblie de lemn, îmbrăcată în piele maro închis, puternic scorjită, probabil ornamentată cu motive ștanțate la cald, dar ele nu mai sunt perceptibile la ora actuală; în partea inferioară a cotorului mai există urme ale unui capital-band primitiv; copertile au avut și cheutori, care însă s-au distrus complet, rămânând doar urmele lor; cu siguranță legătura a fost refăcută la un moment dat, tot în vechile coperti, atașându-se însă forțaturi noi, din aceeași hârtie pe care s-au realizat și completările de text, transcrise în anexă

Însemnări manuscrise: pe coperta anterioară, *Aldu eu(?) o dat(?) / I Aldueu(?) o dat(?/ 1866/ 1858/ 1866/1860/* [mai jos, de altă mână] *Lii[on?]cuț/ Vasilie*, cu chirilice și cerneală maro; pe foaia 19 r: de aceeași mână care a realizat și completarea de text de la început, *ii mai trăbă aicea foi cusute*, cu chirilice și cerneală maro, pentru a semnala faptul că nu a reșit să încheie completarea de text;

II. <Ceaslov>, <București>, <1760>

Deținător: Arhiepiscopia Ortodoxă de Alba Iulia

Cota: CVR 1292; exemplarul de la Presaca Ampoiului

Repere bibliografice: Pentru similitudini, pe baza cărora am operat și noi identificarea ediției, vezi Ioan Oros, *Addenda la o contribuție la Bibliografia românească veche – Ceaslov (București, 1760), exemplarul de la Zalău* – ms. primit de la autor⁷. Menționăm că exemplarul a fost identificat înaintea noastră de către Eva Mârza, care l-a fișat și a comunicat fișa respectivă CIMEC-ului, dar noi nu avem la dispoziție fișa ca atare (presupunem numai că cercetătoarea amintită a realizat-o), însă în exemplar se păstrează un

7. I. Oros, *Addenda la o contribuție la Bibliografia românească veche – Ceaslov (București, 1760), exemplarul de la Zalău*, în *Cercetarea și perspectivele digitizării*. Editori: Ana Maria Roman-Negoi, Eva Mârza, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, p. 326–337. Studiul omologhează de fapt ediția *Ceaslovului* de București, din 1760, necunoscută până acum BRV-ului, restrângând la un singur an, intervalul 1750–1775, cu care a operat Daniela Poenaru, pentru datarea ediției respective, în lipsa unei foi de titlu. Se specifică de asemenea faptul că exemplarul de la Zalău este singurul din țară, cu foaie de titlu, cunoscut până acum, ceea ce face din el un reper de bibliografie veche deosebit de important.

bilețel de identificare, în care am recunoscut scrisul Evei Mârza, fiind de semnalat și faptul că în identificarea operată s-a folosit, cu certitudine, de *Contribuțiile la Bibliografia Românească Veche* ale Daniei Poenaru, păstrându-se intervalul de timp preconizat de ultima autoare amintită, 1750–1775, așa cum se putea proceda, cu cel mai de calitate profesionalism, la vremea când volumul a fost analizat pentru prima dată. Prin aceasta se poate reliefa faptul că Eva Mârza a găsit un exemplar fragmentar al ediției respective, încă din anii '80 ai secolului al XX-lea, la Presaca Ampoiului. Acum, pe marginea lucrării lui Ioan Oros, se poate face o datare exactă a exemplarului, ceea ce este important îndeosebi pentru deținător, pentru o evidență mai exactă a sa.

Format: in 8° mic

Număr de pagini: 3 foi manuscrise, pe care s-a copiat cu chirilice o parte a textului inițial + de la p 5 numerotată tipografic la p 227 numerotată tipografic (unde textul nu se sfârșește)

Rânduri pe pagină: 18 rânduri

Greșeli de numerotare a paginilor: foaia 13 nu a fost numerotată tipografic, dar ea există; foaia 15 de asemenea n-a fost numerotată; se sare de la 93 la 95, omițându-se 94, textul având continuitate; de la 120 se sare la 122, omițându-se 121, textul având continuitate; se repetă 122, sau se poate afirma că în loc de 121 s-a imprimat 122; la 127 este inversată ordinea slovelor, 1, 7, 20; în loc de 139 apare 109 și urmează firesc 140; 203 nu este numerotată; 218 nu este nici ea numerotată

Colontitluri: foile 19 r – 41 r : *Rânduiala/ Outrenii*; foile 41 v – 47 r: *Ceas/ Tretii*; foile 47 v – 54 v: *Ceas/ Șăstii/*, *Ceas/ Ceas* (foile 48 v – 49 r), *Șăstii/ Ceas*; foile 55 r – 62 r: *Debeatii/ Ceas*, cu mențiunea că la început, până pe foaia 57 v s-a scris tot *Șăstii/ Ceas*; foile 62 v – 71 v: *Rânduiala/ Ovedniții*; foile 72 r – 95 v și după aceea; *Paveceștița cea Mare*; foile 106 r, și dinainte – 112 r: *Paveceștița cea Mică*, pe foaia 112 r apărând, eronat, *cea Mare*; pe foile 112 v – 134 v: *Polonoștița/ Din toate zilele*; foile 135 r – până la capăt; *Polonoștița Sâmbetii*, până pe foaia 137 r *Polonoștița /din toate zile* (dar era a *Sâmbetii*), pe 145 r apare *Sâmbetii*, pe 151 r începe *Polonoștița/ Duminecii*, pentru ca pe 152 recto să apară *Octovrie*, pentru a se continua cu *Luna lui/ Octovrie*, de pe 153 v începând *Luna lui / Noemvrie*, care se continuă și pe 156 r, pentru ca pe 159 r să corespundă pentru *Luna lui/ Dichemvrie*.

Cuprinsul părții păstrate: pe paginile 5 r – p 13 v: *Rânduiala Vecerniei*; pe paginile 13 v – 33 v: *Rânduiala Outrenii*; pe paginile 33 v – 41 v: *Începutul lui Pervii Ceas* (dar sus, colontitul este tot pentru *Rânduiala Outrenii*); pe paginile 41 v – 47 r: *Începutul lui Tretii Ceas*; pe paginile 47 v – 54v: *Începutul lui Șăstii Ceas*; pe paginile 55 r – 62 r: *Începutul lui Devatii Ceas*; pe paginile 62 v – 63 v: *Rânduiala Obednița*; pe paginile 64 r – 71 v: *Blajenile* (dar sus, colontitul paginilor este tot pentru *Rânduiala Obedniții*); pe paginile 72 r – p 98 v: *Paveceștița cea Mare*; pe paginile 99 r – 112 r: *Paveceștița cea mică*; pe paginile 112 r-134 v: *Polonoștița în toate zilele*; pe paginile 135 r – 146 v: *Polonoștița Sâmbetii*; pe paginile 147 r – 148 r: *Polonoștița Duminicii*; pe paginile 148 v – 151 r: *Sinaxar. Luna lui Septemvrie*; p 151 r – 153 r: *Luna lui Octovrie*; p 153 v – 157 r: *Luna lui Noemvrie*; pe paginile 157 r – 160 r: *Luna lui Dechemvrie*; pe paginile 160 r – 167 v: *Luna lui Ianuarie*; pe paginile 168 r – p 170 r: *Luna lui Februarie*; pe paginile 170 r – 172 r: *Luna lui Martie*; pe paginile 172 v – 174 v: *Luna lui Aprilie*; pe paginile 174 v – 176 v: *Luna lui Mai*; pe paginile 177 r – 180 r: *Luna lui Iunie*; pe paginile 180 r – 182 r: *Luna lui Iulie*; pe paginile 182 v – 185 r: *Luna lui August*; pe paginile 185 v – 195 v: *Troparele Învierii*; pe paginile 195 v – 200 r: *Troparele zilelor*; pe paginile 200 r – 202 r: *Însemnare/ Cum să citesc Evangheliile Vă/ scheasnelor dela Dumineca/ Tuturor Sfinților: până la/ a cincea Duminecă din Postul/ cel Mare; peste toți anii*; pe pagina 202 v: *Icoana Maicii Domnului cu pruncul*, fără semnătură de gravor și textul: *O prea cântată Maică ceaia ce/ ai născut pre cuvântul cel ce/ iaste mai Sfânt decât toți/ Sfinții; priimind acest daru/ de acuma, izbăveaște-ne din toată/ ispita, și scoate din munca/ ceaia ce va să fie pre cei ce-ți cân/ tă ți: Alliluia./*; pe pagina 203 r – 217 r: *Constitul Paraclis cel Mare/ Cătră prea Sfânta Născătoare/ de Dumnezeu/*; pe pagina 217 v: o gravură în plină pagină, reprezentând *Sfânta Împărtășanie*; pe pagina 218 r – 228 v: *Slujba/ Sfintei Priceștanii*.

Prezentarea grafică generală: Volumul prezintă frontispicii, inițiale tipografice și vignete reușite, adecvate genului de tipăritură de format mic căreia îi aparține

Ornamente tipografice:

Inițiale ornate: pe pagina 6 r, un **C** alb pe fond negru, cu discrete motive vegetal-florale, de 1,8 x 2,3 cm; pe pagina 7 r un **D**, alb pe fond negru, cu motive vegetale, de 1,7 x 2,3 cm; pe pagina 13 v, un **A**, alb pe negru, cu motive vegetal-florale de influență orientală, de 1,6 x 2,4 cm; pe pagina 14 v, un **D**, negru pe alb, liniar, schematizat, cu vagi trimiteri orientale, de 1,2 x 1,8 cm; pe pagina 17 r, un **D**, alb pe fond negru, diferit de cel dinainte, cu motive vegetal-florale, de 1,6 x 2,3 cm; pe pagina 17 v un **D**, asemănător cu cel p 14 v, dar mult mai rău imprimat, tot de 1,2 x 1,8 cm; pe pagina 21 r un **D**, alb pe fond negru, diferit de celelate două tipuri specificate, cu motive vegetal – florale și fără nici un chenar, de 1,4 x 2,4 cm; pe pagina 22 v, un **B**, alb pe fond negru, în chenare discrete, unul negru și celălalt alb, cu motive vegetale, de 1,9 x 1,9 cm; pe pagina 24 v un **D**, asemănător cu cel de pe pagina 7 r, dar mai bine imprimat, de 1,7 x 2,3 cm; pe pagina 26 r un **În**, alb pe negru, cu motive vegetal-florale, de 1,7 x 2,3 cm; pe pagina 26 v, un **M**, alb pe fond negru, cu motive vegetal-florale și influențe ornamentale orientale, de 1,7 x 2,4 cm; pe pagina 28 v un **L**, alb pe negru, cu motive vegetal-floral, cu lalele și o altă floare stilizată, cu chenare, de 1,4 x 2,4 cm; pe pagina 30 v, un **L**, alb pe negru, cu aceleași motive ornamentale, dar diferit de cel de pe pagina 28 v, de 1,7 x 2,4 cm, foarte bine imprimat; pe pagina 33 v un **Ce**, cu o discretă vază cu flori, stilizată în fundal, cu chenar dublu, de 1,7 x 2,3 cm; pe pagina 35 r un **D**, alb pe fond negru, asemănător cu cel de pe pagina 17 r, dar foarte bine imprimat, de 1,6 x 2,3 cm; pe pagina 36 v un **M**, alb pe negru, cu chenar dublu, alb și negru și motive vegetale, de 1,5 x 2 cm; pe pagina 39 r un **Ce**, alb pe negru, cu motive vegetale, de 1,6 x 2,3 cm, diferit de cel de pe pagina 33 v; pe pagina 41 v, un **A**, alb pe negru, de 1,6 x 2,4 cm, asemănător cu cel de pe pagina 13 v; pe pagina 43 r, un **C**, alb pe negru, cu motive vegetale, de 1,7 x 2,4 cm, neimprimat foarte bine; pe pagina 47 v un **D**, alb pe negru, cu motive vegetale, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe p 7 r; pe pagina 48 r aparent un **A**, dar de fapt un **L**, de 1,5 x 2,4 cm, alb pe negru, cu motive vegetale, asemănător cu cel de pe pagina 28 v; pe pagina 50 r, un **Ce**, alb pe negru, de 1,6 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 39 r; pe pagina 53 v, un **D**, negru pe alb, asemănător cu cel de pe pagina 14 v, de 1,2 x 1,8 cm; pe pagina 55 r un **C**, alb pe negru, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 6 r; pe pagina 56 r un **B**, alb pe negru, de 1,7 x 1,8 cm, asemănător cu cel de pe pagina 22 v; pe pagina 57 r un **P**, negru pe alb, cu motive vegetale stilizate discrete, slab imprimat, de 1,2 x 1,8 cm; pe pagina 60 v un **S**, liniar, negru pe alb, cu motive vegetale, de 1,3 x 1,8 cm, cu chenar dublu, din linii negre cea din exterior rău imprimată; pe pagina 62 v un **L**, alb pe negru, cu motive vegetal-florale, de 1,4 x 2,4 cm; pe pagina 67 v un **P**, asemănător cu cel de pe pagina 57 r, de 1,2 x 1,8 cm; pe pagina 68 r un **B**, alb pe negru, cu motive vegetale, de 1,7 x 1,9 cm, asemănător cu cel de pe pagina 56 r; pe pagina 70 r un **În**, alb pe negru, cu motive vegetal-florale, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 26 r; pe pagina 72 r un **D**, negru pe alb, de 1,2 x 1,8 cm, asemănător cu cel de pe pagina 14 v; pe pagina 72 v un **C**, de 1,5 x 2,3 cm, foarte rău imprimat, din cauză că negativul era foarte tocit, inițială care pare a fi sensibil diferită de celelalte corespunzătoare aceleiași slove chirilice; pe pagina 73 v un **D**, negru pe alb, de 1,2 x 1,8 cm, asemănător cu cel de pe pagina 14 v; pe pagina 74 v un **P**, negru pe alb, de 1,2 x 1,8 cm, asemănător celui de pe pagina 57 r; pe pagina 75 r un **C**, cu motive vegetal-florale, alb pe negru, de 1,7 x 2,3 cm asemănător celui de pe pagina 65 v; pe pagina 76 v un **S** liniar, negru pe alb de 1,3 x 1,8 cm, asemănător cu cel de pe pagina 60 v; pe pagina 79 r un **Ce**, alb pe negru, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 50 r, dar mult mai bine imprimat; pe pagina 87 r un **D**, alb pe negru, de 1,6 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 35 r; pe pagina 58 r un **D**, negru pe alb, de 1,2 x 1,7 cm, asemănător cu cel de pe pagina 14 v; pe pagina 90 un **D**, asemănător cu cel anterior; pe pagina 93 r un **S**, asemănător celorlalte **S**-uri anterioare; pe pagina 99 r un **M**, alb pe negru, de 1,5 x 2 cm, asemănător cu cel de pe pagina 36 v; pe pagina 101 v un **D**, alb pe negru, de 1,6 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 87 r; pe pagina 102 v un **M**, alb pe negru, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 26 v; pe pagina 104 r, un **C**, alb pe negru, cu motive vegetale delicate și chenar dublu, negru și alb, de 1,7 x 2,3 cm, asemănător cu cel de pe pagina 75 r; pe pagina 106 v, un **Ce**, alb pe negru, destul de șters imprimat, asemănător cu cel de pe pagina 79 r; pe pagina 107 v, un **N**, alb pe negru, de 1,7 x 2,4 cm, cu motive vegetale delicate și chenar dublu, nemaîntâlnit anterior, dar din aceeași serie de inițiale, care se încadrează unui program decorativ unitar (conceput, se poate admite, de către același meșter tipograf); pe pagina 109 v, un **\$**, negru pe alb, nemaîntâlnit anterior, cu chenar

dublu negru, sau triplu, negru, alb, negru, de 1,3 x 2,3 cm, asemănător, sub aspect decorativ cu toate celelalte inițiale realizate în stilul negru pe alb, din linii și puncte îngroșate; pe pagina 114 r un **F**, alb pe negru, de 1,7 x 2,3 cm, destul de bine imprimat; pe pagina 118 v, un **M**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 102 v, dar mai bine imprimat; pe pagina 123 r un **C**, asemănător cu cel de pe pagina 104 r, dar mai slab imprimat; pe pagina 127 v un **D**, negru pe alb, asemănător cu cel de pe pagina 90 r; pe pagina 128 un **S** asemănător cu cel de pe pagina 93 r; pe pagina 128 v un **R**, alb pe negru, cu motive vegetal-florale, de 1,6 x 2,3 cm; pe pagina 130 v, un **P**, asemănător cu cel de pe pagina 67 v; pe pagina 135 r un foarte frumos **T**, cu o figură antropomorfă, de fapt un înger, în centru, contururile fiind negre; pe pagina 136 v un **S**, alb pe negru, cu motive vegetale, de 1,7 x 2,3 cm; pe pagina 138 r, un **D**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 87 r; pe pagina 87 v, un **S**, asemănător cu cel de pe pagina 136 v, dar mai bine imprimat; pe pagina 142 r, un **M**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 118 v; pe pagina 145 r un **D**, negru pe alb, asemănător cu cel de pe pagina 127 v; pe pagina 185 v, un **P**, asemănător cu cel de pe pagina 130 v; pe pagina 203 v un **C**, asemănător cu cel de pe pagina 123 v; pe pagina 210 v, un **În**, din linii negre, cu motive vegetale, gen volute, nemaiîntâlnit anterior, de 1,4 x 2,4 cm; pe pagina 219 v un **S** asemănător cu cel de pe pagina 93 r; pe pagina 122 r un **D**, negru pe alb, asemănător cu cel de pe pagina 145 r; pe pagina 224 v un **S**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 136 v; pe pagina 125 r un **D**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 24 r; pe pagina 227 r un **D**, negru pe alb, asemănător cu cel de pe pagina 122 r; pe pagina 128 r un **În**, alb pe negru, asemănător cu cel de pe pagina 27 r.

Frontispicii: Pe pagina 13 v un discret șir de flori tipografice, cu o ghindă în centru; pe pagina 33 v, același șir de flori tipografice; pe pagina 41 v, același șir ornamental; pe pagina 47 v un șir de ghinde, cu rol de discret frontispiciu; pe pagina 55 r, un șir de ghinde; pe pagina 62 v, șir ornamental din 2 ghinde laterale și una centrală, iar între ele câte 5 flori tipografice, cum s-au mai folosit și anterior; pe pagina 64 r un șir de ghinde; pe pagina 72 r un șir de ghinde; pe pagina 99 r un șir de flori tipografice; pe pagina 112 v șir din cele trei ghinde și 10 flori tipografice; pe pagina 135 r șir de ghinde și flori tipografice, dar ghinda centrală este răsturnată și paginația este inclusă în șir; pe pagina 147 r un șir de flori ornamentale; pe pagina 148 v un șir de ghinde; pe pagina 151 r un șir de ghinde; pe pagina 153 v un șir de 12 flori tipografice culcate și grupate două câte două inversate; pe pagina 157 r un șir de ghinde; pe pagina 160 v un șir de flori tipografice; pe pagina 168 r un șir de flori tipografice și paginația inclusă; pe pagina 170 r un șir de flori tipografice, în centru cu un motiv asemănător literei grecești omega, răsturnată; pe pagina 172 v un șir de flori tipografice; pe pagina 174 v un șir de ghinde; pe pagina 177 r un șir de flori tipografice; pe pagina 180 r, un șir de flori tipografice; pe pagina 182 v un șir de flori tipografice; pe pagina 185 v un șir de ghinde și în centru slova *i*; pe pagina 194 r un șir de flori tipografice, prima din stânga răsturnată spre stânga; pe pagina 196 v un șir de flori tipografice; pe pagina 200 r un șir de flori tipografice; pe pagina 203 r un foarte frumos frontispiciu cu motive vegetal-florale, de 7,5 x 1,9 cm; pe pagina 204 r un șir de 3 ghinde și flori tipografice; pe pagina 118 r un frontispiciu cu 4 flori, 2 laterale, de mac și 2 centrale deschise, cu 10–11 petale și de formă ovală și cu frunze, de 6,7 x 1,4 cm.

Vignete: pe pagina 47 r o vignetă din împletitură, de 4,3 x 2,3 cm; pe pagina 54 v un alt gen de împletitură, de 4 x 3,5 cm; pe pagina 62 r același gen de împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 63 v un discret cap de înger, de 1,5 x 2 cm; pe pagina 98 v un gen de împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 112 r același gen de împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 134 v același gen de împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 146 v o împletitură ca pe pagina 47 r; pe pagina 148 r o împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 160 r o discretă vignetă realizată din 2 flori tipografice culcate simetric spre exterior; pe pagina 182 r iarăși o discretă vignetă alcătuită din 3 ghinde răsturnate în jos; pe pagina 185 r o împletitură ca pe pagina 54 v; pe pagina 202 r o împletitură ca pe pagina 47 r; pe pagina 217 r o împletitură tot ca pe pagina 47 r.

Gravuri în plină pagină: pe pagina 202 v: *Maica Domnului cu pruncul pe tron arhieresc încadrată de 2 Îngeri*, gravură neșemnată, de 4 x 5 cm, încadrată, lateral și sus de flori tipografice și ghinde; pe pagina 217 v o reprezentare a *Sfintei împărtășanii*, semnată de *Iordache Typ.*, **dar nedatată**, cu *Iisus ieșind din potir și binecuvântând cu ambele mâini, prin împreunarea degetului mare cu cel mijlociu*, compoziție încadrată într-un oval, care la rândul său se încadrează într-un dreptunghi, de 6,3 x 9,8 cm, între oval și dreptunghi

apărând în colțuri 4 îngerei cu chipuri drăgălașe de copii, textul înscris între liniile duble ale chenarului oval fiind, sus: *H<RISTOS> E PĂNEA CEA DE VIAȚĂ PURTĂTOARE:/* și jos: *CU DARUL PRE TOȚI CREDINCIOȘI<I>HRĂNEȘTE/*

Legătura: Legătura a fost refăcută, probabil tot în secolul al XVIII-lea, când s-a realizat și completarea de text manuscrisă semnalată, dar și la recoasere se vor fi folosit tot vechile coperți din tăblii de lemn, cu îmbrăcătoarea lor din piele maro închis, relativ groasă, dar fină la pipăit în exterior, cu urme ale vechiului decor imprimat prin presare la cald cu foiță de aur, în tehnica gold-pressung, care se percep greu din cauza rosăturilor aplatizante ale suprafețelor și care constau, pe coperta anterioară, dintr-un chenar ca un lăntuș și un medalion central ovoidal, în care a fost reprezentată *Maica Domnului cu pruncul*, siluetele personajelor putându-se distinge foarte greu. Cotorul prezintă 4 nervuri ușor profitate și urme de motive ornamentale liniare (constituite din mici ghinde), deasupra și dedesubtul nervurilor pe care au fost cusute caietele și la capetele sale de sus și de jos, iar în centrul celor trei dreptunghiuri dintre nervuri s-a șanțat câte o rozetă. Pe coperta posterioară au fost ștanțate linii paralele, care delimitează, în cele două registre, superior și inferior, romburi. Există și urmele cheutorilor metalice, de pe coperta anterioară și cele ale încuietorilor, ale căror fâșii de piele duble au fost fixate de tăblia copertei cu ajutorul unor cuie metalice

Însemnări manuscrise: pe pagina 10 v – 11 r, în partea de jos: cu chirilice și cerneală maron, *Această carte (ia?)// ste a lui// Mathei <... >* [un nume, cu majuscule de mână, sau e un an, oricum noi nu putem interpreta semnele respective, la ora actuală!]; pe pagina 14 r, cu chirilice și cerneală mai închisă la culoare *Domnul auză...//.../*; pe pagina 16 r, cu creion negru și litere latine, *Haneș Ion*; pe paginile 17 v – 18 r – 19 r – 19 v – 20 r, cu chirilice și cerneală maron, mai ștearsă, cu o scriitură frumoasă, de om școlit: *Aaceastă// Carte// Iaste// a popi<i> Gligorie// dela Șăușa//*; pe pagina 24 v, cu creion negru și litere latine, *Haneș Ion*; pe pagina 26 r, jos, începea un text cu scriitură frumoasă cu chirilice și cerneală maron: *Acest...;* pe pagina 38 cu creion negru și litere latine: *Haneș*; pe pagina 61 v, cu creion negru și litere latine: *Haneș Ioan*; pe pagina 69 v cu creion negru și litere latine: *Haneș Ioan*; pe pagina 72 v-73 r, cu cerneală maron deschis și cu chirilice: *Niculae Sasoi(?)// Miclăouș//.../* pe pagina 76 v cu creion negru, litere latine și cifre arabe: *Haneș Ioan/ 1887//*; pe pagina 97 v cu chirilice și cerneală maron închis dar ștearsă: *eu Onu Petri i<... >/ de 14 ani/* și de altă mână, mai jos, tot cu chirilice: *Aceasta carte/ e botezului har//*; pe pagina 101 r cu chirilice și cerneală maron ștearsă: *Nicolae*; pe pagina 106 r cu chirilice și cerneală maron ștearsă: *Nicolae*; pe pagina 112 r cu chirilice și cerneală maron închis dar ștearsă: *Să se știe că acest/ Ceaslovu iaste cu 4<... >/ flori<n>ți cu<m>părat/ ... popa Gligorie Șă<... >//*; pe pagina 142 v – 143 r – 144 r cu chirilice și creion negru: *Aceasta carte ia<ste> a lui/ Mathei<...> din Presacă// au <cum>părat rg(?)50:/ sau oun zlot bun(?)...// dela Ruosd(?)// popa din Presac<a>//*; pe pagina 146 v cu cerneală maron și litere chirilice: *Ni/ colae* și cu creion negru și litere chirilice de tipar: *Toderescu*; pe pagina 180 v, cu chirilice și creion negru: *Hanăș Mathei*; pe pagina 185 r, de două ori, cu creion negru și litere latine: *Hanăș și Hanăș I.*; pe pagina 202 r, cu chirilice și cerneală maron ștearsă: *scris-am/ eu Pavel/ <... >//*; pe pagina 217 r, cu litere chirilice și cerneală maron mai închisă: *Să se știe că această carte/ iaste a popi<i> Gligorie/ dela Șăușa m. p.//*; pe pagina 222 v, marginal stânga, cu litere chirilice și cu creion negru: *Această carte e a lui//*; pe pagina 223 v, tot marginal stânga, și tot cu creion negru și litere chirilice amestecate cu latine: *Hanăș Mattei?[sau Moisy?] gornic? //*; pe coperta posterioară cu creion negru, litere latine și cifre arabe: *1902 1900/ Todorescu/ Wasilie/ Kovacs/ Mastea?/ născut în 1875 etc.//*

Abordarea noastră se află desigur doar la un nivel primar, scopul redactării lucrării de față fiind acela de a pune în circuit științific o descriere migăloasă a celor două fragmente de tipăritură evaluate, ca instrumente de lucru, necesare pentru luarea în evidență a tuturor caracteristicilor textuale și grafice ale acestui gen de tipărituri, supuse unei distrucții avansate, din cauza faptului că *Ceasloavele* au constituit adeseori suportul de manifestare a pioșeniei individuale, aflându-se în posesia unor deținători particulari, care lecturau zilnic din astfel de cărți, uzura lor fizică fiind în mod evident, una excesivă, ca și precaritate condițiilor de păstrare, în biblioteci individuale, prea puțin durabile, ca atare (ca mici colecții de carte), mai ales după moartea posesorilor lor, când adeseori astfel de bunuri se împrăștiau. Printre posesorii particulari ai *Ceaslovului* de București din 1760 se remarcă desigur popa Gligorie de la Șeușa și popa Matei din Presaca

Ampoiului (se poate presupune), care au cumpărat-o, cu 4 florinți, sau, cel din urmă cu un zlot bun, la date nespecificate, nefiind clară nici modalitatea în care cartea a trecut din posesia unuia în cea a celuilalt. Oricum popa Gligorie pare a fi un posesor anterior lui popa Matei, de la care cartea va fi rămas în dotația bisericii din Presaca Ampoiului până în zilele noastre. Dar restituirea celor preoți din împrejurimile Alba Iuliei este totuși importantă, pentru că ei nu ne par cunoscuți din bibliografia de specialitate, referitoare la zona avută în vedere.

ANEXA I

1. *Ceaslov* neidentificat achiziționat de la anticariat în 2005 și intrat în colecția muzeului din Alba Iulia

Textul manuscris dinaintea părții tipărite

F 1 r

Duhuri și Slujile ta/ le par de foc. Cel ce / întemeezi pământul/ preste întărirea lui nu/ să va pleca în veacul vea/ cului. Adâncul, ca o/ Haină, e îmbrăcăminte/ lui. Preste munți vor/ sta ape. De certarea ta/ vor fugi – de glasul tu/ netului tău vor//

F 1 v

înfricoșă. Să sue mun/ ți și să pogoară câmpi<i>/ în locul în care le-ai înte/ meiat pre iale. Hotar/ ai pus, care nu-l vor trea/ ce, nici să vor întoarce/ să acopere pământul. Cel/ ce trimiți izvoară în văi,/ prin mijlocul munți/ lor vor trece ape. Adă/ pa-vor toate Hiarăle Câm/ pului//

F 2 r

aștepta-vor coluni⁸ întru/ seata lor. Preste acelea/ pasurile ceriului vor lă/ cui, din mijlocul pie/ trilor vor da glas. Cel/ ce adăpi munți din ceale/ mai pre deasupra⁹ ale lui/ din rodul lucrurilor/ tale să va sătura pământ/ tul. Cel ce răsari iarbă/ dobitoacelor și pășune/ spre slujba oamenilor.//

F 2 v

Ca să scoată pâinea din/ pământ și vinul veselea/ ște inima omului. Ca să/ veselească fața cu ount/ de lemn și pâinea ini/ ma omului întăreaște. Să/ tura-să-vor leamnele câm/ pului, kiedrii libanului/ care ai răsărit. Acolo/ pasările să vor încuiba. Lăcașul Erodiului po/ vățuiaște//

F 3 r

pre iale. Munții cei înalți/ cerbilor, piatra scăparea/ epurilor. Făcut-au Luna/ spre vremi, Soarele șe-au cu/ noscut apusul său, pus-au/ întunearec și s-au făcut/ noapte. Întru aceia vor/ trece toate Hiarăle pă/ duri<i>/ – pui<i> leilor răc/ nind ca să apuce și să cea/ ră de la D<u>mnezeu mâncare<a>/ lor,//

F 3 v

răsărit-au Soarele și s-au/ adunat în culcușuri/ le sale vor zăcea. Eși-va/ omul la lucrul său și la/ lucrarea sa până seara./ Cât s-au mărit lucruri/ le tale D<oa>mne toate întru/ înțelepciune le-ai făcut-/ oumplutu-s-au pământul/ de zidirea ta. Marea acea/ sta e mare și largă, aco/ lo j(?)igani cărora nu//

8. Sic! Probabil *cu luni*.

9. Sic!

F 4 r

este număr. I<...>ivini mici/ cu mari, acolo corăbiile/ oumblă. Bălaurul acesta/ care l-ai zidit a-l bast/
jocori pre el. Toate că/ tră tine așteaptă să le dai/ lor hrană la bună vreme/ dându-le tu lor vor aduna/
deșchizând tu mâna ta/ toate să vor oumplea de bu/ nătate, iară întorcându-ți/ tu fața ta să vor turbura.//

F 4 v

Lua-vei Duhul lor și să/ vor sfârși, și în țărâna/ sa să vor întoarce, trimi/ te-vei Duhul tău și să/ vor
zidi, și vei în<n>oi/ fața pământului; Fie/ mărirea Domnului în veaci/ veseli-să-va D<o>mnul de/ lucrurile
sale. Cel ce cau/ tă spre pământ și-l fa/ ce pre el de să cutremură.//

F 5 r

Cel ce să atinge de munți/ și fumegă. Cânta-voiu D<o>m/ nului în viața mea cânta-voiu
D<u>mnezeului meu până ce/ ce voiu fi. Îndulcească-să/ lui vorba mea și eu mă/ voi veseli de
D<o>mnul – lip/ sască-să păcătoș<i> de pre pă/ mânt, și cei fără de lege/ ca să nu fie ei. Binecu/ vin-
tează suflete al meu//

F 5 v

pre D<o>mnul, Soarele ște-au cu/ noscut apusul său, pus-au în/ tunearec și s-au făcut/ noapte. Cât
s-au mărit lucrurile tale D<oa>mne/ toate întru înțelepciune/ le-ai făcut./ Slavă. Și acum. Aliluia. Aliluia.
Ali/ luia. Slavă ție D<u>mneze/ ule. De 3 ori.//

F 6 r

Psalm 140./

D<oa>mne strigat-am cătră/ tine auzi-mă, ia aminte/ glasul rugăciuni mele, când/ strig cătră tine.
Să/ să îndrepteaze rugăciunea mea/ ca tămâia înaintea ta/ rădicarea mâinilor mele/ jertva de seara. Pune/
D<oa>mne strajă guri<i> mele/ și oușă de îngrădire în/ prejurul buzelor mele.//

F 6 v

Să nu abați inima mea/ spre cuvinte de vicleșug/ ca să tăgăduesc răspunsu/ rile ceale din păcate/ Cu
oameni cei ce lucrea/ ză fără de lege și nu mă voiu însoți cu aleși<i> lor./ Certa-mă-va dreptul cu/ milă și
mă va mostra/ iară untul de lemn/ al păcătosului să nu/ ungă capul meu.//

F 7 r

Că încă și rugăciunea mea e/ întru bune vrerile lor în/ ghițitu-s-au lângă piatra ju/ decătorilor.
Auzi-să-/ vor graiurile mele că au/ putut ca o brazdă de/ pământ s-au rupt pre pă/ mânt răsipitu-s-au
oasele/ lor lângă iad. Că cătră ti/ ne D<oa>mne D<oa>mne acei miei, spre/ tine am nădăjuit să/ nu iai
sufletul meu.//

F 7 v

Păzește-mă de cursa ca/ rea me-au pus mie și de/ smintealele celor ce fac/ fără de lege. Cădea-vor
/ în mreagea sa păcătoși<i>, de/ osebi sânt eu până ce voi/ treace./ Cu glasul meu cătră/ D<o>mnul
am strigat. Cu/ glasul meu cătră D<o>m/ nul m-am rugat. Văr/ sa-voiu înaintea lui rugă/ ciunea mea,
necazul meu//

F 8 r

înaintea lui voiu spune./ Când lipsii dintru mi/ ne D<u>hul meu, iară tu ai / cunoscut cărările
meale./ În calea aceasta în carea am/ umblat ascuns-au cursă/ mie. Luat-am seamă de-a/ dreapta și am
privit/ și nu era cine să mă cu/ noască. Perit-au fuga/ de la mine și nu iaste/ cel ce caută Sufletul meu.//

F 8 v

Strigat-am cătră tine/ D<oa>mne – Zis-am tu ești/ nădejdea mea, partea mea/ ești în pământul celor/ vii. Ia aminte spre ru/ găciunea mea că m-am sme/ rit foarte. Izbăveaște-/ mă de cei ce mă gonesc,/ că s-au întărit mai mult/ de cât mine. Scoate din/ temniță Sufletul meu/ ca să mă mărturisască Nu//

F 9 r

melui tău. Pre mine / mă așteaptă drepti<i> până/ ce-m<i> vei răsplăti mie./ Dintru adâncuri am/ strigat cătră tine/ D<oa>mne D<oa>mne auzi glasul/ meu. Ție ourechile tale/ luând aminte spre glasul/ rugăciuni<i> mele. De te vei/ ouita la fără de legi D<oa>m/ ne D<oa>mne cine va suferi, că la tine iaste milostivi/ rea. Pentru numele tău//

F 9 v

me-am răbdat D<oa>mne, așteptat-au Sufletul meu spre cu/ vântul tău, nădăduit-au/ Sufletul meu spre D<o>mnul./ Din straja Dimineții pâ/ nă în noapte, din stra ja dimineții să nădăduiască/ Israil spre D<o>mnul. Că la/ D<o>mnul e mila și multă/ mântuire la el, și el va/ izbăvi pre Israil de toa/ te fără de legile lui./ Lăudați pre D<o>mnul toate//

F 10 r

neamurile, lăudați pre el/ toate noroadele. Că s-au/ întărit mila lui preste/ noi și adevărul D<o>mnului/ rămâne în S<la>va./

Lumină lină a Sfintei/ măririi a Tatălui Ceresc/ celui fără de moarte, a Sfântului fericitului I<su>se H<ristoa>se/ viind la apusul Soarelui, văzând lumina cea de seara/ lăudăm pre Tatăl, pre Fiul/ și pre Sfântul Duh//

F 10 v

D<u>mnezeu vreadnic ești în/ toată vremea, a fi lădat de glasuri cuvioase, Fiul/ lui D<u>mnezeu cel ce dai vi/ iață pentru aceasta lumea/ te măreaște./

Învreadniceaște-ne D<oa>mne în/ seara aceasta fără de păcat/ să ne păzim noi. Bine ești/ cuvântat D<oa>mne D<u>mnezeul/ Părinților noștrii și lă/ udat și proslăvit e nume/ le tău în veaci Amin./

F 11 r

Fie D<oa>mne mila Ta spre/ noi precum am nădăduit/ și noi întru tine. Bine ești cuvântat D<oa>mne înva/ ță-ne pre noi îndreptările/ tale. Bine ești cuvântat Stăpâne înțelepțește-mă pre/ mine cu îndreptările tale./ Bine ești cuvântat Sf<i>nte luminează-mă pre mine cu/ îndreptările tale. D<oa>m/ ne mila ta e în veac lucrurile mâinilor tale//

F 11 v

nu le treace cu vederea. Ție/ să cuvine lauda – Ție să/ cuvine cântarea. Ție mă/ rire să cuvine Tatălui/ și Fiului și Sf<â>ntului/ D<u>h. Acum și pururea și/ în veacii veacilor – Amin.

Acum slobozează pre ro/ bul tău Stăpâne după/ cuvântul tău în pace că/ văzură ochii miei mântu/ irea ta care ai gătit în/ naintea feații tuturor//

F 12 r

noroadelor. Lumină spre/ descoperirea neamurilor și slavă norodului tău/ Israil./

Sf<i>nte D<u>mnezeule./

Slavă și acum./ Prea Sf<â>ntă Troiță./

Tatăl nostru./

Începutul Outre/ miei/

Veniți să ne închinăm/ de trii ori//

F 12 v

Psalm 19./

Auză-te D<o>mnul în zioa nă/ cazului, scutească-te nu/ mele D<u>mnezeului lui Iacov./ Trimiță
 ție ajutoriu din/ tru cel Sf<â>nt și din Sion/ sprijinească-te pre tine/ pomenească toată jertva/ ta și arde-
 rea cea de tot/ a ta să să îngrașe. Dea ție/ D<o>mnul după inima ta/ și tot Sf<a>tul tău să-l/ plinească.
 Bucura-ne-vom de//

F 13 r

mântuirea ta, și întru nu/ mele D<o>mnului D<u>mnezeului/ nostru ne vom mări. Pli/ nească
 D<o>mnul toate cereri/ le tale: Acum am cunoscut/ că au mântuit D<o>mnul pre/ ounsul său: auzi-l-va
 pre dâ/ sul din Ceriul cel Sf<â>nt al/ său. Întru puteri e mântu/ irea dreaptii tale. Aceștea/ în căruță și
 aceștia pre cai. Iară noi în numele D<o>mnului//

F 13 v

D<u>mnezeului nostru vom/ chiema. Aceștea s-au împiedecat/ și au căzut, iară noi ne-am/
 sculat și ne-am îndreptat/ D<oa>mne mântuiaște pre înpă/ ratul și ne auzi pre noi/ ori în ce zi te
 vom chiema./

Psalm 20./

D<oa>mne întru puterea ta/ să va veseli împăratul/ și de mântuirea ta să va/ bucura foarte. Pofta//

F 14 r

inimi<i> lui i-ai dat lui, și de voia buzelor lui nu l-ai lip/ sit pre dânsul. Că l-ai întim/ pinat pre el cu
 Blagoslove/ niile bunătății. Pus-ai pre/ capul lui cunună de piatră/ scumpă. Viiață au cerșit/ de la tine și i-ai
 dat lui/ lungime de zile în veacul/ veacului. Mare e slava/ lui întru mântuirea ta/ mărire și mare cuviință/
 vei pune preste el. Că-i//

F 14 v

vei da lui Blagoalovenie/ în veacul veacului. Veseli-vei/ pre dânsul întru bucurie/ cu fața ta. Că înpă-
 ra/ tul nădăjduiaște spre/ D<o>mnul și întru mila ce/ lui prea înalt nu să va/ clăti. Afle-să mâna ta tuturor
 vrăjmașilor/ tăi dreapta ta să afle pre toți cei ce te ourăsc pre/ tine. Că-i vei pune pre ei//

F 15 r

ca oun cuptoriu de foc/ în vreamea feații tale, D<o>m/ nul întru mânia sa va tur/ bura pre ei
 și<-i> va mân/ ca pre ei focul. Roada lor de pre pământ o vei/ piearde și sămânța lor din fii oameni-
 lor-/ Că au plecat asupra/ ta reale, cugetat-au/ sfaturi care nu vor/ putea stea. Că-i vei pu/ ne pre ei
 ca oun cuptoriu//

F 15 v

de foc în vreamea feații/ tale. D<o>mnul întru mâ/ niia sa va turbura pre/ ei, și<-i> va mânca pre
 ei/ focul. Roada lor de pre/ pământ o vei piearde și/ sămânța lor din fii oa/ menilor. Că au plecat a/ supra
 ta reale, cugetat-au/ sfaturi care nu vor putea/ să stea. Că-i vei pune pre/ dânsii jos, întru cei rămaș<i>/ ai
 tăi vei ceati fața lor//

F 16 r

Înalță-te D<o>amne întru pu/ tearea ta. Cânta-vom și vom/ lăuda puterile tale/ Slavă și acum
 Sf<i>nte/ D<u>mnezeule, și Tatăl nostru/ Mântuiaște D<o>amne noro/ dul tău, și blagosloveaște/ moș-
 tenirea ta, biruință bi/ ne credincioșilor împărați/ asupra protivnicilor dă/ ruiăște, și cu Crucea ta pă/ zeăște
 pre norodul tău/ Slavă//

F 16 v

Cel ce te-ai înălțat pre/ Cruce de bună voe, noro/ dului tău celui nou numit/ cu numele tău îndurările/ tale dăruiaște-i H<ristoa>se D<u>mnezeule, veselește cu putearea/ ta pre credincioși împăra/ ții noștrii dăruindu-le/ lor biruință asupra protiv/ nicilor, având ajutorul/ tău armă de pace nebiru/ ită biruință/ Și acum//

F 17 r

Folositoare înfricoșată/ și ne înfruntată nu trea/ ce cu vederea cea ce ești bună/ rugăciunile noastre întru/ tot lăudată Născătoare/ de D<u>mnezeu, întărește viaa/ ța cea de obște a Pravoslav/ nicilor, mântuiște pre a/ ceaia căora le-ai poruncit/ să împărățască și legea lor bi/ ruință din ceriu pentru că/ ai născut pre D<u>mnezeu

F 17 v

Ceaia ce ești una bine/ cuvântată./ Mărire întru cei de/ sus lui D<u>mnezeu și/ pre pământ pace, și/ întru oameni bună vo/ ire. De trii ori./ D<oa>mne buzele mele vei/ deschide și gura mea/ va vesti lauda ta/ de 3 ori/ D<oa>mne căci s-au//

F 19 r (numerotată la tipărire)

n-ai trăbă aicea fii cu sute/ (și continuă cu textul tipărit, fără a avea o legătură logică, la prima vedere)

ANEXA II

<Ceaslov>, <București>, <1760>

Textul manuscris dinaintea părții tipărite

F 1 r

pcle cânturilor seale/ faci Îngerii tăi Du<h>uri și/ Slugile tale par de foc/ ce întemeezi pământul/ preste întărirea lui Nu/ va pleca-n veacul veacului/ Ariannul ca s-o haină/ îmbrăcăminte lui preste/ munți vor sta ape <...>/ tarea ta vor fugi <...>/ sul tunetului tău/ înfricoșă să să <...>/ și să pogoară Niam pe//

F 1 v

<...>cul care le-ai întemeiat/ pre iale, hotar ai pus care/ nu vor trece nici să vor în/ toarce să acopere Lămia/ nul cel ce trimiți isvo/ ară în văi, prin mijlocul/ munților vor trece ape./ <Ad>ăpa-vor toate fiarele/ <c>âmpului: aștepta-vor Co/ <...>nii întru seata lor. Pre-/ <...>e acelea pasările Ceriu/ <...> vor lăcui din mij/ locul Pietrilor vor da//

F 2 r

Glas cel ce adăpi munț<i>/ din ceale mai pre de-asupra.../ le tale. Din rodul/ lucrurilor tale să va sătura/ pământul. Cel ce răsare i<ar>/ bă dobitoacelor, și pășu<ni>/ spre slujba Oamenilor ca/ să scoată pâine din pă<...>/ și vinul veselește ini<ma>/ Omului. Ca să veselească <...>/ța cu unt de lemn, și <...>/nea inima omului întâ<re>/ ște. Sătura-să-vor leamn<...>//

F 2 v

<c>âmpului, chiedrii Livanu/ lui care ai răsărit. Acolo/ pasările să vor încuibă./ Lăcașul Erodiului poveațu/ este pre iale. Munții cei în/ alți cerbilor, piatra-n că/ <...>re epurilor. Făcut-au lu/ <...>spre vremi, Soarele ș-au/ născut apusul său. Pus-ai/ întuniarec și s-au făcut noap/ te întru aceia vor trece to/ <...> Fiarle pădurii. Puii/ lor răcnind ca să apuce//

F 3 r

și să ceară de la Dumnezeu mântui/ re lor. Răsărit-au Soarele și s-au adunat și în culcușurile sale vor
zăcea. Eși-va omul/ lucrul său și la lucrarea sa <...>/ nă seara. Cât s-au mărit lu/ crurile tale Doamne toate/
întru înțelepciune le-ai <...>/ <...>ut> oumplutu-s-au Pământ/ tul de zidirea ta, Marea <...>/ ste e mare și
largă acolo/ jiganii căroar nu iaste nu/ jivini mici cu mari. Acolo/ corăbiile oumblă Bălauru/ cesta pre care
l-ai zidit <...>/ bat focuri pre el toate <...>/ tine așteaptă să le dai loru//

F 3 v

<...>/ ouna. Deșchizând tu mâna ta/ toate să vor oumplea de bunătate./ <Ia>ră întorcându-ți tu fața
ta, să vor/ turbura, Lua-vei Duhul lor și să vor/ înrâși, și în țărâna sa să vor în/ toarce. Trimite-vei Duhul
tău/ și să vor zidi și vei înnoi fața/ pământului, fie mărire D<o>mnu<lui>/ <...> în veaci, veseli-să-va
D<o>mnul/ de lucrurile sale, cea ce caută <...>/ re pământ și-l face pre el/ cutremură cel ce să atindă/
de munți și fumegă. Când<->¹⁰/ a voiu Domnului în viața/ cânta-voiu Doamne oal lui/ până ce voiu fi.
Îndulcească-să/ vorba mea și sumă voiu ve/ <...>de Somnul. Lipsască pă/ <...>șii de pre pământ și cei/
<...> de lege ca să nu fie ei bi/ ne cuvintează suflete al meu/ pre Domnul.

BIBLIOGRAFIE

- DUDAȘ, Florian, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, I–II, Timișoara, 2007.
HANGA, Doina, *Unele precizări privind două ceasloave râmnicene din secolul al XVIII-lea*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Valorificare – cercetare*, I, Râmnicu Vâlcea, 1980, p. 114–118.
OROS, Ioan, *Addenda la o contribuție la Bibliografia românească veche – Ceaslov (București, 1760), exemplarul de la Zalău*, în *Cercetarea și perspectivele digitizării*. Editori: Ana Maria Roman-Negoi, Eva Mârza, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, p. 326–337.
SECĂREANU, Viorica, *O carte românească veche necunoscută, Ceasoslov, București, 1709*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare – Valorificare*, I, Râmnicu-Vâlcea, 1980, p. 111–113.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1** – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), filă manuscrisă și file tipărite
Fig. 2 – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), gravură și însemnare manuscrisă
Fig. 3 – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), inițiale ornate
Fig. 4 – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), inițiale ornate, vignete și frontispiciu

PICTURES LIST

- Fig. 1** – *Ceaslov* fragment (Archbishopric), manuscript file and printed file
Fig. 2 – *Ceaslov* fragment (Archbishopric), engraving and manuscript note
Fig. 3 – *Ceaslov* fragment (Archbishopric), decorated initials
Fig. 4 – *Ceaslov* fragment (Archbishopric), decorated initials, tailpieces and frontispiece

10. În loc de *Câta-voiu*.

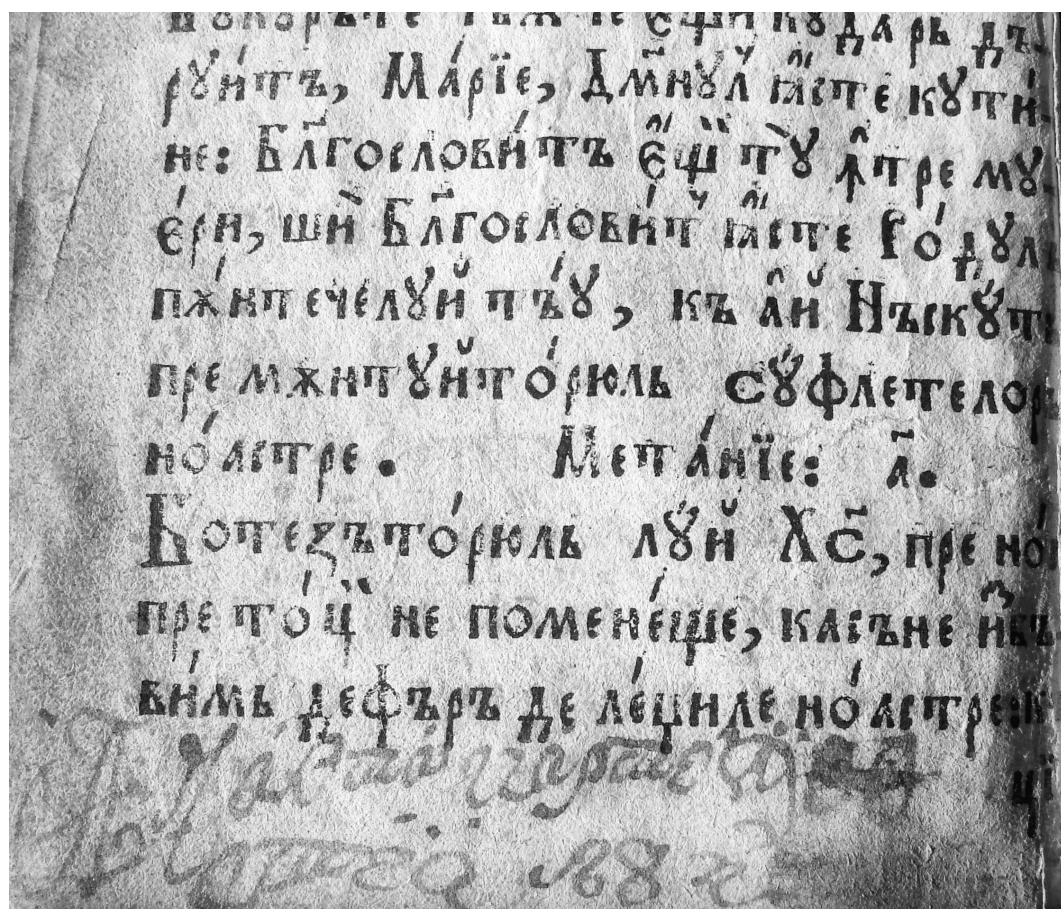

Fig. 2 – Ceaslov fragmentar (Arhiepiscopie), gravură și însemnare manuscrisă

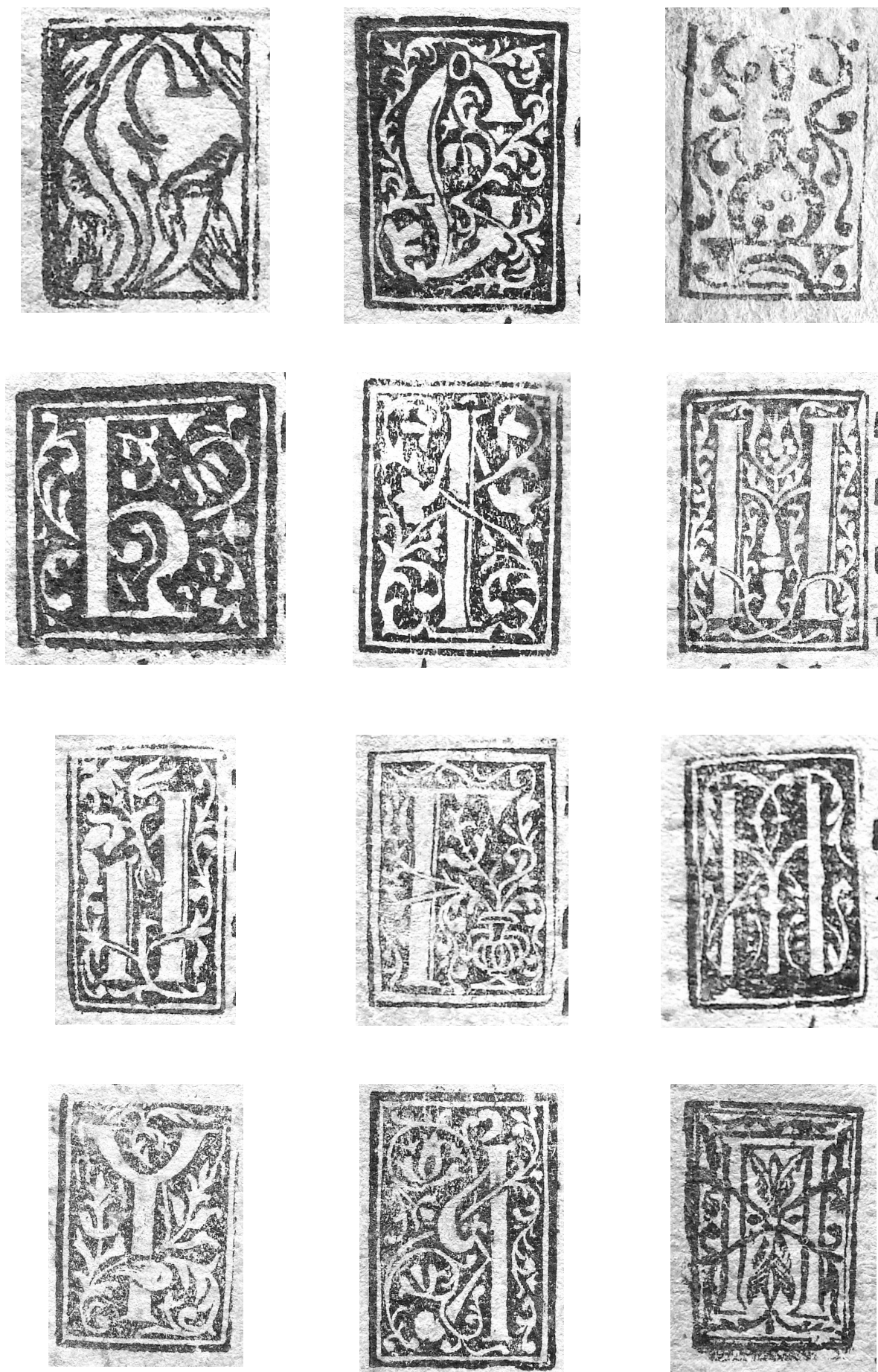

Fig. 3 – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), inițiale ornate

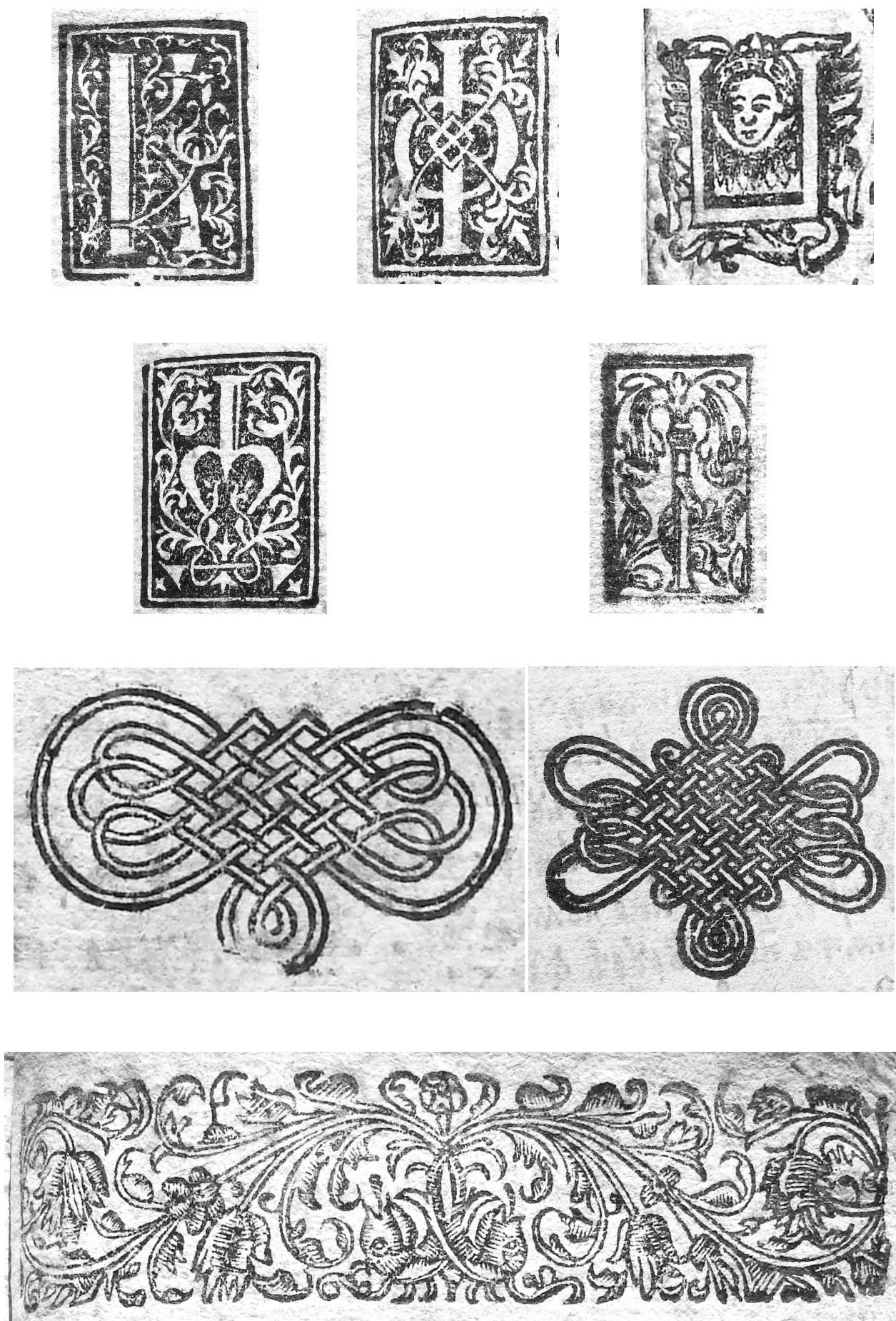

Fig. 4 – *Ceaslov* fragmentar (Arhiepiscopie), inițiale ornate, vignete și frontispiciu